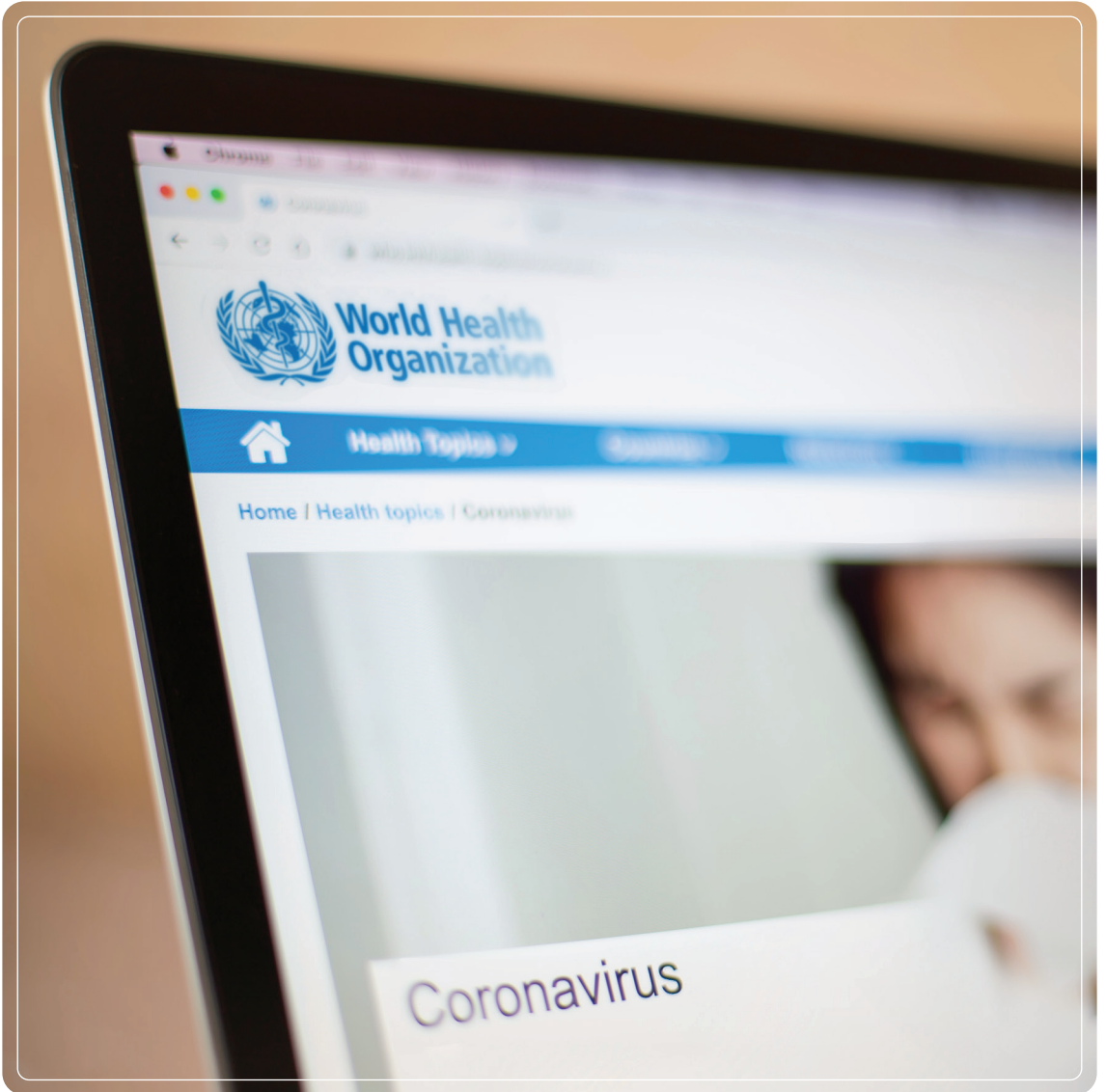

DÜNYA SAĞLIK ÖRGÜTÜ'NÜN KORONAVİRÜS YÖNETİMİ

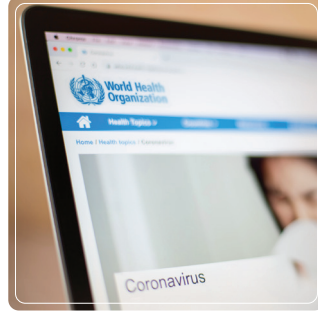
HASAN YÜCEL

SETA | ANALİZ

TEMMUZ 2020 · SAYI 324

DÜNYA SAĞLIK ÖRGÜTÜ'NÜN KORONAVİRÜS YÖNETİMİ

HASAN YÜCEL

COPYRIGHT © 2020

Bu yayının tüm hakları SETA Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı'na aittir. SETA'nın izni olmaksızın yayının tümünün veya bir kısmının elektronik veya mekanik (fotokopi, kayıt ve bilgi depolama vd.) yollarla basımı, yayımı, çoğaltılması veya dağıtımı yapılamaz. Kaynak göstermek suretiyle alıntı yapılabilir.

SETA Yayınları
ISBN: 978-625-7040-65-5

Uygulama: Erkan Söğüt
Baskı: Turkuvaz Haberleşme ve Yayıncılık A.Ş., İstanbul

SETA | SİYASET, EKONOMİ VE TOPLUM ARAŞTIRMALARI VAKFI

Nenehatun Cd. No: 66 GOP Çankaya 06700 Ankara TÜRKİYE
Tel: +90 312 551 21 00 | Faks: +90 312 551 21 90
www.setav.org | info@setav.org | @setavakfi

SETA | İstanbul

Defterdar Mh. Savaklar Cd. Ayvansaray Kavşağı No: 41-43
Eyüpsultan İstanbul TÜRKİYE
Tel: +90 212 395 11 00 | Faks: +90 212 395 11 11

SETA | Washington D.C.

1025 Connecticut Avenue, N.W., Suite 410
Washington D.C., 20036 USA
Tel: 202-223-9885 | Faks: 202-223-6099
www.setadc.org | info@setadc.org | @setadc

SETA | Berlin

Französische Straße 12, 10117 Berlin GERMANY
Tel: +49 30 20188466

SETA | Brüksel

Avenue des Arts 27, 1000 Brussels BELGIUM
Tel: +3226520486

İÇİNDEKİLER

ÖZET	7
GİRİŞ	9
ABD'İN DSÖ'YE TEPKİSİ	9
DSÖ'DEN GEÇ GELEN UYARI	10
DSÖ'NÜN TAYVAN'A BAKIŞI	14
SONUÇ	16

YAZAR HAKKINDA

Hasan Yücel

Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde lisans (2014) ve Belçika'da College of Europe'ta Avrupa Hukuku yüksek lisans (2015) eğitimini tamamladı. Hollanda'da eski Yugoslavya için kurulan Uluslararası Ceza Mahkemesinde (ICTY) sekiz ay staj yaptı. 2016'da Çin'de Beijing Normal University'de altı ay süreyle araştırmacı olarak çalıştı. Universiteit van Amsterdam'da uluslararası hukuk alanında doktora eğitimine devam eden Yücel SETA Washington DC'de araştırmacı olarak çalışmaktadır.

ÖZET

Bu analizde ABD'nin DSÖ'ye verdiği tepkinin kısaca iç ve dış politikadaki yansımalarına değinilerek DSÖ'ye yöneltilen eleştiriler açıklanmaktadır.

Dünya Sağlık Örgütü'nün (DSÖ) Birleşmiş Milletler (BM) bünyesinde kurulmuş bir örgüt olarak görevi gereği üyelerinin koronavirüs (Covid-19) ile mücadelesine ışık tutması gerekmektedir. Geçtiğimiz aylardan itibaren DSÖ'nün krizde oynadığı rolün yetersiz ve taraflı olduğuna ilişkin eleştiriler yoğunlaşmıştır. Başta Amerika Birleşik Devletleri (ABD) Başkanı Donald Trump olmak üzere birçok ülke lideri DSÖ'nün kriz sırasında gösterdiği performansı sorgulamaya başlamıştır. Bu analizde ABD'nin DSÖ'ye verdiği tepkinin kısaca iç ve dış politikadaki yansımalarına değinilerek DSÖ'ye yöneltilen eleştiriler açıklanmaktadır.

Analiz eleştirileri iki başlık altında toplamaktadır: Birinci eleştiri DSÖ'nün Çin'den bağımsız bir şekilde krize karşı bazı kararları almakta geç kaldığına ilişkindir. DSÖ Direktörü Tedros Adhanom Ghebreyesus'un Çin'e yakın tutumunun koronavirüsü acil durum ve pandemi ilan etme kararlarını alırken etkili olduğu belirtiliyor. DSÖ'ye yönelik getirilen ikinci eleştiri de kurumun Tayvan ile herhangi bir ilişki kurmaktan kaçınmasına ilişkindir. DSÖ koronavirüs krizi sırasında Çin'in talebi üzerine Tayvan'a uluslararası alanda tanınırlık sağlayacak bir hamle yapmamaya özen göstermiştir. Fakat bu hamlelerden kaçınırken salgın ile global anlamda mücadeleden ödün vermiş ve DSÖ'nün iletişim kanallarını Çin lehine tıkamıştır.

18-19 Mayıs 2020'de sanal ortamda yapılan toplantıda DSÖ'nün bağımsız bir şekilde soruşturulması teklifi DSÖ Direktörü Dr. Tedros ve Çin Devlet Başkanı Şi Jinping dahil olmak üzere bütün ülkeler tarafından desteklendi. Çin'in soruşturma talebine olumlu cevap vermesi ve DSÖ'ye sağlanan fonları artırarak yapıcı bir tavır sergilemesi uluslararası arenada liderlik rolünü ABD'den almaya çalıştığını gösteriyor. Toplantıya bakan seviyesinde katılan ABD yönetimi ise DSÖ Direktörü Dr. Tedros'a toplantı sırasında bir mektup gönderdi. Başkan Trump Twitter üzerinden yayımladığı mektupta DSÖ otuz günlük süre içerisinde köklü değişime gitmeye söz vermediği takdirde ABD'nin sağladığı fonları kesmeyi ve ülkenin kurumdaki üyeliğini bitirmeyi düşündüğünü ifade etti. Trump'ın gönderdiği bu mektup Washington yönetiminin uluslararası örgütlere ve anlaşmalara karşı takındığı tutumu hatırlatıyor. Washington, İran nükleer anlaşmasında olduğu gibi kısa sürede anlaşmanın temelini oluşturacak hususlarda ciddi değişiklikler yapılması talebinde bulunuyor ve bu talep yerine getirilmediği takdirde ABD'nin anlaşmadan çekilmesiyle tehdit ediyor. DSÖ'de görüldüğü gibi Washington yönetiminin bu tutumu Tayvan'ın DSÖ'de temsil edilmesi gibi ABD'nin savunduğu konuların tartışılmasını gölgede bırakırken bu konuların Washington'ın çıkarları doğrultusunda çözülmesini arka plana atıyor. ABD yönetiminin DSÖ'ye yaklaşımı genel olarak çok taraflı uluslararası kurumlarda takındığı tavrın bir örneğini oluşturuyor ve bu yaklaşım ise koronavirüsle mücadeleye zarar veriyor.

GİRİŞ

DSÖ, BM bünyesinde kurulmuş bir örgüt olarak üye ülkelerle ilgili sağlık konularında çalışmalar yapar. DSÖ toplumsal sağlığı tehdit eden hastalık ve salgın durumlarında ülkelerin uluslararası nitelikte aldığı önlemlerin belirlenmesinde yönetici ve koordinatör olarak görev alır. DSÖ bağlayıcı nitelikte karar almasa da uzmanlık gerektiren durumlarda sunduğu danışmanlıklar ülkelerin sağlık krizleriyle mücadelesinde önemli rol oynar. 1948'de kurulan DSÖ bugüne kadar birçok salgın hastalıkla global olarak mücadele etmiştir. Bu analizde DSÖ'nün koronavirüs krizi yönetimine yönelik eleştiriler sunulmakta ve örgütün bu krizi nasıl yönettiğine ilişkin birtakım tespitler yapılmaktadır.

İçerisinde bulunduğumuz zaman diliminde yeni tip koronavirüs salgınına karşı bireysel, toplumsal ve ülke çapında mücadele tedbirleri alınıyor. Benzer doğrultuda uluslararası kurum ve kuruluşların da aldıkları tedbirlerle ülkelerin koronavirüsle mücadelesine ışık tutması gerekiyor. Bu konuda öncü kuruluş olan DSÖ son altı aydır birtakım kararlar alarak mücadeleyi global anlamda sürdürüyor. Fakat geçtiğimiz aylarda DSÖ'nün krize verdiği tepkinin yetersiz olduğuna ilişkin eleştiriler yoğunlaşmıştır.

Başta ABD Başkanı Donald Trump olmak üzere birçok ülke lideri DSÖ'nün kriz sırasında gösterdiği performansı sorgulamaya başlamıştır.¹ DSÖ'nün krizin çözülmesi adına attığı adımların yetersiz ve taraflı olmasının kurumun ülkeler nezdindeki güvenini sarstığı iddia ediliyor. Nitekim ABD yönetimi DSÖ'ye sağlanan fonların kesilmesi gibi büyük bir tepki vermiştir. Alınan bu karardan haftalar sonrasında bile DSÖ'nün krizle mücadelesi ABD ve Çin ilişkileri çerçevesinde tartışılmaya devam etmektedir. Bu analizde DSÖ'nün Pekin-Washington çekişmesinin yeni sahnesi haline geldiği ve ABD'nin DSÖ'den çekilme kararının pandemiyle mücadeleye yardımı olmadığı dahası uluslararası liderliğe böylesine ihtiyaç duyulan bir global salgın döneminde Çin'in uluslararası arenada liderlik rolünü üstlenme çabalarının önünü açtığı tespiti yapılmaktadır.

ABD'NİN DSÖ'YE TEPKİSİ

DSÖ'nün koronavirüs krizi sırasında eleştirilen performansı karşısında ABD yönetimi kuruma sağladığı fonların kesilmesi kararını verdi. Başkan Donald Trump 14 Nisan 2020'de yaptığı basın toplantısında "Bugün yönetimime DSÖ'ye sağladığımız fonu durdurma talimatı veriyorum. Herkes orada neler döndüğünü biliyor" ifadelerini kullandı.² Trump yönetimi, haftalar sonra Kongreye bir bildirimde bulunarak ABD'nin DSÖ'den çekilmesine ilişkin resmi süreci başlattı.³

Trump yönetiminin DSÖ'ye yönelttiği eleştirilerin iç politikada farklı yansımaları oldu. Trump yönetiminin krize verdiği tepkinin ye-

1. Javier C. Hernandez, "Trump Slammed the W.H.O. Over Coronavirus. He's Not Alone", *The New York Times*, 8 Nisan 2020.

2. Alice Miranda Ollstein, "Trump Halts Funding to World Health Organization", *Politico*, 14 Nisan 2020.

3. Emily Rauhala, Karoun Demirjian, Toluse Olorunnipa, "Trump Administration Sends Letter Withdrawing U.S. from World Health Organization over Coronavirus Response", *Washington Post*, 7 Temmuz 2020.

tersizliğini gizlemek için DSÖ'yü kılıf olarak kullandığı iddia edildi.⁴ ABD'nin iç siyasetindeki tartışmalara bakıldığında DSÖ'nün koronavirüsle mücadele konusunda ülkelere daha erken uyarı göndermesi gerektiği savı birçok isim tarafından kabul görüyor. DSÖ'nün krizin yayılmasında sorumluluğunun olduğuna dair açıklamalar özellikle ABD Kongresinde geniş yankı bulmuş durumda. Başkan Trump'ın DSÖ karşıtı tutumu Cumhuriyetçi Kongre üyelerinin çoğunluğu tarafından destekleniyor. Trump'ın DSÖ hakkında sarf ettiği olumsuz sözler sonrasında Senatör Rick Scott, DSÖ aleyhinde soruşturma açma çağrısında bulunmuştu.⁵ Senatör Martha McSally ise DSÖ Direktörü Dr. Tedros Adhanom Ghebreyesus'u istifaya çağırılmıştı.⁶ DSÖ'nün erken uyarıda bulunmadığına ilişkin eleştiride bulunanlara New York Valisi Demokrat Andrew Cuomo da katılmıştı.⁷

Trump'ın DSÖ'ye yönelttiği eleştirilerin dış politikaya bakan yönlerinin incelenmesi DSÖ'nün performansının tarafsız bir şekilde değerlendirilmesi için önem arz etmektedir. DSÖ'ye yöneltilen eleştiriler genel hatlarıyla Çin Halk Cumhuriyeti ile bağlantılı konularda yoğunlaşmaktadır. Trump yönetiminin Çin ile mücadelesinde yeni bir cephe açıldığı görülüyor. Buna karşılık Çin, uluslararası örgütlerde ABD'nin yerini doldurarak liderlik pozisyonunu almak istiyor ve DSÖ gibi önemli kurumlarda varlığını artırmaya çalışıyor.

4. Morgan Chalfant ve Brett Samuels, "Trump Attacks WHO Amid Criticism of His Coronavirus Response", *The Hill*, 8 Nisan 2020.

5. "Sen. Rick Scott Calls for Investigation of WHO's Role in Helping Communist China Cover up Global Pandemic", Senator Rick Scott, 31 Mart 2020, <https://www.rickscott.senate.gov/sen-rick-scott-calls-investigation-whos-role-helping-communist-china-cover-global-pandemic>, (Erişim tarihi: 12 Nisan 2020).

6. Burgess Everett, "Martha McSally Calls on WHO Director to Resign", *Politico*, 2 Nisan 2020.

7. Edward Moreno, "Cuomo Joins Criticism of WHO Response: 'Where were the Warning Signs?'" , *The Hill*, 10 Nisan 2020.

DSÖ'DEN GEÇ GELEN UYARI

Krizle ilgili eleştirilerin sağlıklı bir şekilde değerlendirilmesi için DSÖ'nün bu zamana kadar verdiği tepkilere kısaca bakılması gerekir. Koronavirüs belirtilerinin ilk kez 10 Aralık 2019'da bir hastada tespit edildiği ortaya çıktı.⁸ Çin yönetimi hastayı ve benzer belirtilerin görüldüğü diğer hastaları karantinaya alırken virüs hakkında kamuyu aydınlatmaya yönelik herhangi bir açıklama yapmaktan kaçındı.⁹ Üstelik Çin polisi hastalığın yayılması konusunda dünyayı internet üzerinden uyardıma çalışan doktoru hukuka aykırı davranışlarından dolayı 30 Aralık 2019'da gözaltına aldı.¹⁰

Çin, DSÖ'yü koronavirüsle ilgili olarak ilk kez 31 Aralık 2019'da bilgilendirdi.¹¹ DSÖ bu bilgilendirme sonrasında yaptığı açıklamada herhangi bir seyahat yasağı getirilmemesi yönünde tavsiyede bulundu.¹² Çin yönetimi daha sonraki süreçte virüsle mücadele yönünde ülkede çok sıkı önlemler alırken DSÖ'nün Çin temsilcisi Wuhan'a düzenlediği seyahat sonrasında yaptığı açıklamada virüsün insandan insana bulaşan nitelikte olduğunu ilk defa 22 Ocak 2020'de duyurdu.¹³ Daha öncesinde DSÖ'de görev yapan Dr. Maria van Kerkhove sadece koronavirüsün insandan insana bulaşma ihtimalinden bahsetmişti.¹⁴ DSÖ

8. Jeremy Page, Wenxin Fan ve Natasha Khan, "How It All Started: China's Early Coronavirus Missteps", *The Wall Street Journal*, 6 Mart 2020.

9. Page, Fan ve Khan, "How It All Started".

10. Jonathan Cheng, "In China, Anger Simmers Over Coronavirus Doctor's Death", *The Wall Street Journal*, 7 Şubat 2020.

11. "WHO Timeline - COVID-19", DSÖ, 27 Nisan 2020, <https://www.who.int/news-room/detail/27-04-2020-who-timeline---covid-19>, (Erişim tarihi: 12 Nisan 2020).

12. "Pneumonia of Unknown Cause – China", World Health Organization, 5 Ocak 2020, <https://www.who.int/csr/don/05-january-2020-pneumonia-of-unknown-cause-china/en>, (Erişim tarihi: 12 Nisan 2020).

13. "Mission Summary: WHO Field Visit to Wuhan, China 20-21 January 2020", DSÖ, 22 Ocak 2020, <https://www.who.int/china/news-detail/22-01-2020-field-visit-wuhan-china-jan-2020>, (Erişim tarihi: 12 Nisan 2020).

14. "Wuhan Pneumonia Outbreak: First Case Reported Outside China", BBC News, 14 Ocak 2020.

virüsün insandan insana bulaştığı yönünde kesin bir açıklama yapana kadar geçen süre içerisinde virüs nedeniyle hayatını kaybedenler oldu ve virüs Çin dışında da görülmeye başladı.¹⁵

DSÖ'nün tarafsızlığı sorgulamaya iten diğer bir sebep ise kurumun Ocak'ta verdiği beyanların Pekin hükümetinin yaptığı açıklamalarla birbir örtüşmesi. Çin Hükümeti'nin salgınla ilgili sarf ettiği sözler üzerine bir araştırma yapan UC Berkeley Üniversitesi Araştırmacısı Şiao Qiang, DSÖ'nün birçok zaman Çin'in kullandığı ifadeleri tekrar ettiğini ortaya çıkardı.¹⁶ DSÖ'nün Çin'in açıklamalarını tekrar etmesinin en büyük örneği DSÖ'nün 14 Ocak 2020'de Twitter'dan gönderdiği mesaj oldu. Çin'in Wuhan Sağlık Komisyonunun resmi duyurusunda "Virüsün insandan insana geçtiğine dair herhangi bir delil bulmadık" ifadesi kullanıldı.¹⁷ DSÖ aynı gün içerisinde Twitter'dan gönderdiği mesaja Çinli otoritelerin virüsün insandan insana geçtiğine dair herhangi bir delil bulmadığı iddiasını neredeyse kelime kelime tekrarladi.¹⁸

DSÖ'ye yöneltilen eleştiriler virüs dünyaya yayıldıktan artmaya başladı. 23 Ocak 2020'de DSÖ Genel Direktörü Dr. Tedros Adhanom Ghebreyesus "Çin dışında başka bir ülkede virüsün insandan insana geçtiği konusunda bir delil bulunmadığını, bu sebeple uluslararası alanda acil durum ilan edilmediğini" ifade etti.¹⁹ Dr. Tedros bu açıklamayı yaparken virüs Japonya, Güney Kore, Tayland,

Singapur, Tayvan, Vietnam ve ABD'de çoktan görülmeye başlanmıştı. DSÖ'nün "acil durum" ilan etmemesi kurumun kendi bünyesinde bulunan uzmanlar da dahil olmak üzere birçokları tarafından yanlış bir karar olarak görüldü.²⁰ Gözlemciler o dönemde DSÖ'nün acil durum ilan etmekten geri durmasının sebebi olarak acil durum ilan edilmesinin Çin'i uluslararası alanda yalnız bırakması ihtimali olduğunu ifade ediyordu.²¹ Zira acil durum ilan edilmesinden sonra ülkeler Çin'e karşı seyahat yasağı getirebilirdi.

DSÖ acil durum ilan etmeme kararını koronavirüsün 18 ülkeye yayıldığı bir hafta içerisinde tekrar değerlendirmek zorunda kalmıştır. 30 Ocak 2020'de DSÖ Genel Direktörü Dr. Tedros acil durum ilan ettiğini duyururken yaptığı açıklamada acil durum ilan edilmesinin nedeninin Çin'de değil Çin'in dışındaki diğer ülkelerde yaşananlar olduğunu aktarmıştır.²² Virüsün 18 ülkeye yayıldıktan sonra uluslararası boyutlara ulaştığının duyurulması söz konusu adımın atılmasında geç kalındığını gösteriyor.

DSÖ'nün acil durum ilan etmesi 2014'te yayılan Ebola virüsü için aylar sürmüştü. Ebola krizinden sonra tarafsız uzmanlar tarafından bir panel oluşturulmuş ve bu panel DSÖ'nün Ebola krizi yönetiminin son derece başarısız olduğunu altını çizmişti.²³ Uzmanlar DSÖ'nün o dönem Ebola'dan etkilenen üç Batı Afrika ülkesini zor durumda bırakmak istemediğini belirtmişti.²⁴ DSÖ'nün Ebola krizine verdiği tepki sonrasında kurumun uluslararası arenadaki liderliği koronavirüs krizinden çok daha önce sorgulanmaya

15. "Novel Coronavirus – Thailand (ex-China)", DSÖ, 14 Ocak 2020, <https://www.who.int/csr/don/14-january-2020-novel-coronavirus-thailand-ex-china/en>, (Erişim tarihi: 12 Nisan 2020).

16. Kathy Gilsinan, "How China Deceived the WHO", *The Atlantic*, 12 Nisan 2020.

17. Youyou Zhou, "Three Things the Chinese Government Tried to Hide During the Novel Coronavirus Outbreak", *Quartz*, 13 Şubat 2020, <https://qz.com/1801985/the-changing-coronavirus-outbreak-narrative-pushed-by-china>, (Erişim tarihi: 12 Nisan 2020).

18. World Health Organization, Twitter, 14 Ocak 2020, <https://twitter.com/who/status/1217043229427761152?lang=en>, (Erişim tarihi: 12 Nisan 2020).

19. World Health Organization, Twitter, 23 Ocak 2020, <https://twitter.com/WHO/status/1220413117001322497>, (Erişim tarihi: 12 Nisan 2020).

20. Denise Grady, "Coronavirus is Spreading, but W.H.O. Says It's Not a Global Emergency", *The New York Times*, 23 Ocak 2020.

21. Grady, "Coronavirus is Spreading, but W.H.O. Says It's Not a Global Emergency".

22. "WHO Declares Coronavirus Global Emergency as Death Toll Rises", *Aljazeera*, 30 Ocak 2020.

23. "Experts Criticise WHO Delay in Sounding Alarm Over Ebola Outbreak", *The Guardian*, 30 Ocak 2020.

24. Gilsinan, "How China Deceived the WHO".

başlanmıştı. Koronavirüsle mücadelede DSÖ özellikle ülkelere erken uyarının gönderilmesi konusunda kurumsal hafızasını kullanabilir ve geçmiş dönemde yaptığı hatalardan ders alabilirdi.

DSÖ Genel Direktörü Dr. Tedros 30 Ocak'ta aldığı kararı açıklarken Pekin hükümetine teşekkür etti ve "daha önce görülmemiş bir şekilde krize tepki verdiğini" belirterek Çin'i tebrik etti. Birçok ülke Çin'i virüsün yayılmasından sorumlu tutmaya hazırlanırken DSÖ direktörünün Çin'den övgüyle bahsetmesi örgütün tarafsızlığının sorgulanmasına neden oldu. Ayrıca ülkeler Çin'e karşı çeşitli seyahat önlemleri almayı düşünürken Dr. Tedros, DSÖ'nün seyahat ve ticaret kısıtlaması tavsiyesinde bulunmadığını söyledi.²⁵ DSÖ direktörü ve diğer üst düzey yetkilileri Ocak'tan itibaren yaptıkları basın toplantılarında Çin'e defalarca teşekkür ediyor ve Pekin'in koronavirüsle mücadelesini takdir ediyordu. Bununla birlikte DSÖ liderliği Çin hakkında herhangi bir olumsuz eleştiri yapmaktan kaçınıyordu.

DSÖ'ye yöneltilen eleştirilerin birçoğu Dr. Tedros'u hedef alıyor. Tıp doktoru olmayan Dr. Tedros geçmişte Etiyopya sağlık bakanı ve dışişleri bakanı görevlerini üstlenmiş bir siyasetçidir. Bazıları Dr. Tedros'un Çin ile samimi bağlar kurma nedenini açıklarken DSÖ direktörünün "Küçük Çin" olarak nitelendirilen Etiyopya'dan geldiğine dikkat çekiyor.²⁶ Uzmanlar Dr. Tedros'un Çin yanlısı tutumunun altında yatan en önemli neden olarak 2017 seçimlerinde Çin'in Dr. Tedros'a desteğini gösteriyor.²⁷ Dr. Tedros

2017'de yapılan DSÖ genel direktörlük seçimlerini Çinli diplomatların desteğini alarak kazanmıştı.²⁸ Nitekim Dr. Tedros seçildiğinin ertesi günü Çin medyasına DSÖ'nün tek Çin prensibini tanıdığını belirtmişti.²⁹

İlerleyen aylarda sırasıyla Almanya'nın ve ABD'nin istihbarat kurumları tarafından sunulan raporlar Çin'in DSÖ ile ilişkilerini bir kez daha mercek altına aldı. Bir Alman medya kuruluşunun Alman İstihbarat Teşkilatına (BND) dayandırdığı habere göre Çin Devlet Başkanı Şi Jinping, DSÖ Direktörü Dr. Tedros ile 21 Ocak 2020'de bizzat telefonda görüşmüş ve bu görüşmede Jinping koronavirüsün insandan insana bulaşması hakkında bilgi vermekten kaçınmasını ve pandemi ilanını ertelemesini istemişti.³⁰ DSÖ ise telefon görüşmesine ilişkin bu iddianın "temelsiz ve gerçek dışı" olduğunu ileri sürdü.³¹ DSÖ tarafından bu konuda yapılan resmi açıklamada Çin'in o tarihte virüsün insandan insana geçtiğini kabul ettiğini belirten telefon görüşmesine ilişkin haberin gerçeği yansıtmadığı vurgulandı.³² ABD'nin istihbarat yetkililerine dayandırılan başka bir habere göre Çin, DSÖ'nün koronavirüsü pandemi olarak ilan etmesini ertelemesi için baskı uygulamış ve ertelediği takdirde kurumla iş birliğini kesmekle tehdit etmişti.³³ Uzmanlar Çin'in bu tehdidinin DSÖ'nün tarafsızlığına zarar verdiğini ve örgütün Anayasası'na aykırılık teşkil

25. "WHO Emergencies Coronavirus Emergency Committee Second Meeting", DSÖ, 30 Ocak 2020, https://www.who.int/docs/default-source/coronaviruse/transcripts/ihr-emergency-committee-for-pneumonia-due-to-the-novel-coronavirus-2019-ncov-press-briefing-transcript-30012020.pdf?sfvrsn=c9463ac1_2, (Erişim tarihi: 12 Nisan 2020).

26. Bradley A. Thayer ve Lianchao Han, "China and the WHO's Chief: Hold Them Both Accountable for Pandemic", *The Hill*, 17 Mart 2020.

27. Michael Collins, "The WHO and China: Dereliction of Duty", Council on Foreign Relations, 27 Şubat 2020, <https://www.cfr.org/blog/who-and-china-dereliction-duty>, (Erişim tarihi: 12 Nisan 2020).

28. Rebecca Myers, "Mugabe's New Role as UN Goodwill Ambassador is 'Payoff for China'", *The Times*, 22 Ekim 2017.

29. "Newly Elected WHO Chief Reiterates One-China Principle", *China Daily*, 25 Mayıs 2017.

30. "WHO Dementiert Telefongespräch mit Chinas Präsident", *Der Spiegel*, 10 Mayıs 2020.

31. "WHO Dementiert Telefongespräch mit Chinas Präsident".

32. "WHO Statement on False Allegations in Der Spiegel", DSÖ, 9 Mayıs 2020, <https://www.who.int/news-room/detail/09-05-2020-who-statement-on-false-allegations-in-der-spiegel>, (Erişim tarihi: 14 Mayıs 2020).

33. Naveed Jamali ve Tom O'Connor "Exclusive: As China Hoarded Medical Supplies, The CIA Believes It Tried to Stop the WHO from Sounding the Alarm on the Pandemic", *The Newsweek*, 12 Mayıs 2020.

ettiğini vurguluyor. Anayasa'nın 37. maddesine göre DSÖ'ye üye ülkeler kurumun genel direktörünü etki altına almaktan kaçınmakla yükümlüdür.³⁴

DSÖ'nün Çin'e yaklaşımı önceki krizlerden farklılık arz ediyor. DSÖ sözcüsü 2003'te SARS virüsünün yayılmasından dolayı Çin hükümetini şeffaf olmaması ve hazırlıksız olmasından dolayı eleştirmişti.³⁵ Nitekim daha sonra Çin hükümeti de bu eleştirileri kabul eder nitelikte salgının yayılmasından dolayı sorumluluğunu kabul etmişti.³⁶ DSÖ yetkilileri içinde bulunduğumuz koronavirüs krizi sırasında henüz Çin'e karşı herhangi bir eleştiride bulunmadı.

Koronavirüsün acil durum ilan edilmesine benzer şekilde virüsün "salgın" ya da "pandemi" ilan edilmesi de beklenenden geç oldu. 24 Şubat 2020'ye gelindiğinde 29 ülkede vaka görülmesine rağmen³⁷ DSÖ Direktörü Dr. Tedros "Küresel ölçekte önlenemeyecek şekilde yayılan bir virüse şahit olmuyoruz ayrıca büyük ölçekli şiddetli hastalık ve ölümler de yaşanmadı" ifadelerini kullandı.³⁸ DSÖ'nün pandemi ilan etmekten kaçınmasına ilk olarak uzmanlar karşı çıktı. Uzmanların görüşüne göre koronavirüsün geçmişte görülen SARS virüsünden daha hızlı yayılma potansiyeli vardı.³⁹ Buna ek olarak koronavirüse yakalanan kişilerin belirlenmesi de diğer hastalıklara göre

daha zordu.⁴⁰ ABD'nin Hastalık Kontrol ve Önleme Merkezi (CDC) Direktör Yardımcısı Dr. Anne Schuchat Senatoda katıldığı bilgilendirme toplantısında koronavirüsün neden pandemi ilan edilmesi gerektiğini kısaca şu şekilde açıkladı:

Covid-19 yeni bir virüs ve bu virüs insandan insana bulaşır.⁴¹

Başta ABD Başkanı Donald Trump olmak üzere birçok ülke lideri DSÖ'nün kriz sırasında gösterdiği performansı sorgulamaya başlamıştır.

114 ülkede yaklaşık 118 bin vakanın olduğu ve 4 bin 291 kişinin hayatını kaybettiği 11 Mart 2020'de DSÖ yetkilileri nihayet koronavirüsü pandemi olarak nitelendirdi.⁴² DSÖ Direktörü Dr. Tedros bu zamana kadar virüsü pandemi olarak görmediklerini, kendisini ve temsil ettiği kurumu savunur bir dille şu şekilde açıkladı:

Pandemi, basit ya da dikkatsiz bir şekilde kullanılacak bir sözcük değildir. Yanlış kullanılması yersiz korkuya veya hastalığa karşı mücadelenin bir faydasının kalmadığı düşüncesini yayarak daha fazla ölüme yol açabilir.⁴³

DSÖ Direktörü Tedros yaptığı bu açıklamada pandeminin erken bir zamanda ilan edilmesinin olumsuz yanları olduğundan söz etti. Fakat birçok ülke koronavirüsün yayılmasına

34. Dünya Sağlık Örgütü Anayasası, 2006, madde 37.

35. "WHO Criticises Chinese Reporting of SARS Virus", *Irish Times*, 10 Mayıs 2003.

36. Erik Eckholm, "The Sars Epidemic: Epidemic; China Admits Under-Reporting Its SARS Cases", *The New York Times*, 21 Nisan 2003.

37. "Coronavirus Disease 2019 (COVID-19) Situation Report – 35", DSÖ, 24 Şubat 2020, <https://www.who.int/docs/default-source/coronavirus/situation-reports/20200224-sitrep-35-covid-19.pdf>, (Erişim tarihi: 12 Nisan 2020).

38. "WHO Director-General's Opening Remarks at the Media Briefing on COVID-19 - 24 February 2020", DSÖ, 23 Şubat 2020, <https://www.who.int/dg/speeches/detail/who-director-general-s-opening-remarks-at-the-media-briefing-on-covid-19---24-february-2020>, (Erişim tarihi: 12 Nisan 2020).

39. Kelsey Piper, "Why the WHO Waited to Call the Coronavirus a Pandemic", *Vox*, 11 Mart 2020.

40. The Editorial Board, "Here Comes the Coronavirus Pandemic", *The New York Times*, 29 Şubat 2020.

41. Berkeley Lovelace Jr., "Top CDC Official Tells Congress Coronavirus Almost Qualifies as a Global Pandemic", *CNBC*, 3 Mart 2020.

42. "WHO Director-General's Opening Remarks at the Media Briefing on COVID-19 - 11 March 2020", DSÖ, 11 Mart 2020, <https://www.who.int/dg/speeches/detail/who-director-general-s-opening-remarks-at-the-media-briefing-on-covid-19---11-march-2020>, (Erişim tarihi: 12 Nisan 2020).

43. Ashleigh Furlong, "WHO: Coronavirus is Now a Pandemic", *Politico*, 3 Mart 2020.

karşı aldıkları önlemlerde geç kaldı.⁴⁴ Avrupa ve ABD başta olmak üzere birçok hükümet erken müdahale etmediğinden virüs hızla yayıldı.⁴⁵ Yapılan araştırmalara göre devletlerin erken test yapmak, seyahatleri yasaklamak ve sosyal mesafe kurallarını uygulamak gibi temel müdahalelerde bulunarak virüsün yayılmasını engellemeleri mümkündür.⁴⁶ DSÖ'nün ne 30 Ocak'ta acil durum ilan etmesinin ne de 11 Mart'ta koronavirüsün pandemi olarak nitelendirmesinin "erken uyarı" olarak görülmesi söz konusu olamaz.

DSÖ'NÜN TAYVAN'A BAKIŞI

DSÖ'nün Tayvan'a muamelesine bakıldığında da örgütün Çin'in çıkarlarını önceleyerek hareket ettiği görülüyor. DSÖ'nün koronavirüsle mücadelesine yöneltilen diğer bir eleştiri kurumun Tayvan ile kurduğu iletişime ilişkindir. Birçok gözlemci DSÖ'nün Tayvan'ı bu krizde göz ardı ettiğini düşünüyor. Tayvan kendisini egemen bir ülke olarak görse de BM ve DSÖ üyesi değildir. DSÖ bu nedenle Tayvan ile ilişkilerinde sınır gözetmiş ve uluslararası alanda tanınırlığına neden olacak bir hamle yapmama özen göstermiştir. Fakat koronavirüs krizi sırasında DSÖ'nün Tayvan'a karşı agresif bir tavır sergilediği ileri sürülüyor.

Koronavirüs ile sıkı bir mücadele veren Tayvan'ın krize karşı ilk verdiği tepki başarılı olmuştu. Tayvan yönetimi 31 Aralık 2019'da DSÖ'ye bildirimde bulunarak koronavirüsün insandan insana geçtiğine dair bilgisini sundu.⁴⁷ Bu önemli bilgiye

rağmen DSÖ, Tayvan'ın bu mesajına cevap vermedi.⁴⁸ DSÖ, Tayvan'ın gönderdiği mesajdan yaklaşık iki hafta sonra 14 Ocak 2020'de Çin'in mesajını tekrarlayarak virüsün insandan insana geçtiğine dair herhangi bir delil bulunmadığını iddia etti ve Tayvan'ın sunduğu bilginin tam tersi yönde açıklama yapmış oldu.⁴⁹ Tayvan koronavirüsün Çin dışına yayılmaya başladığı ilk zamanlarda Çin'e karşı seyahat yasağı uygulamış ve ülke içerisinde sıkı tedbirler olarak 12 Nisan 2020 itibarıyla vaka sayısını 388'de tutmayı başarmıştı.⁵⁰ Tayvan bu başarıyı DSÖ'nün yardımı olmadan yakaladı. Tayvan'ı bünyesinde yaptığı toplantılara gözlemci sıfatıyla bile almayan DSÖ ülkelere erken uyarıda bulunmadı ve Tayvan'ın koronavirüsle mücadele tecrübesinden yoksun kaldı.⁵¹ Oysa ki Tayvan, DSÖ'deki çalışmalara alınarak diğer ülkelere DSÖ aracılığıyla erken uyarı gönderebilir ve birçok insanın hayatının kurtulmasını sağlayabilirdi.

DSÖ'nün Tayvan'ı açıkça görmezden geldiği diğer bir hadise DSÖ üst düzey danışmanı Dr. Bruce Aylward'ın Hong Kong'un bir haber kanalına verdiği röportajda yaşandı. Röportajda Dr. Aylward, Tayvan ile ilgili soruyu ilk önce duymazlıktan geldi. Daha sonra soruyu cevapsız bırakmak istedi ve en sonunda görüşmeyi kapadı.⁵² Görüşmeye tekrar bağlandığında aynı soruya cevap olarak "Daha önce Çin ile ilgili konuştuk. Çin'in farklı alanlarına bakarsanız, Çin'in çok iyi bir iş başardığını görmüş olursunuz" ifa-

44. Jacquelyn Corley, "U.S. Government Response to COVID-19 was Slow. But How Does It Compare to Other Countries?", *Forbes*, 10 Nisan 2020.

45. Alexander Morgan, "Coronavirus: Did Europe Lock Down too Late Amid the COVID-19 Outbreak? | Culture Clash", *Euronews*, 22 Mart 2020.

46. Ian Sample, "Research Finds Huge Impact of Interventions on Spread of Covid-19", *The Guardian*, 11 Mart 2020.

47. Hilton Yip, "Research Finds Huge Impact of Interventions on Spread of Covid-19", *Hong Kong Free Press*, 12 Nisan 2020.

48. Yip, "Research Finds Huge Impact of Interventions on Spread of Covid-19".

49. World Health Organization, Twitter, 14 Ocak 2020, <https://twitter.com/whostatus/1217043229427761152?lang=en>, (Erişim tarihi: 12 Nisan 2020).

50. "Taiwan Confirms 3 New COVID-19 Cases", *Focus Taiwan*, 12 Nisan 2020.

51. "Let Taiwan into the World Health Organisation", *The Economist*, 26 Mart 2020.

52. "Coronavirus Situations in New York City, London and Lombardy, Italy & Interview with WHO Bruce Aylward", *Radio Television Hong Kong*, 28 Mart 2020.

delerini kullandı.⁵³ Dr. Aylward, DSÖ'nün koronavirüsle ilgili soruşturmasını yürüten kilit bir isim. Bu nedenle Aylward'ın bu nevi davranışları DSÖ'nün tarafsız duruşuna zarar veriyor. Dr. Aylward'ın daha öncesinde Çinli bir medya kuruluşuna verdiği röportajda "Eğer koronavirüse yakalanırsam Çin'de tedavi görmek isterim" açıklaması Aylward'ın ve DSÖ'nün krize Çin odaklı baktığı şeklinde yorumlanıyor.⁵⁴ Tayvan meselesine bakarak DSÖ'nün iletişim kanallarını Çin lehine tıkadığı ve Pekin'in çıkarlarını önceliği görülmektedir.

Tayvan meselesi, Çin ve ABD arasındaki gerilim arttıkça gündeme daha sık gelmeye başladı. ABD Dışişleri Bakanı Mike Pompeo, DSÖ direktörüne çağrıda bulunarak Mayıs 2020'de düzenlenen Dünya Sağlık Toplantısı'na Tayvan'ı gözlemci olarak davet etme çağrısında bulundu.⁵⁵ 18-19 Mayıs 2020'de sanal ortamda yapılacak olan toplantıya Tayvan'ın katılmasına Çin karşı çıktı.⁵⁶ DSÖ'nün hukuk danışmanı tarafından yapılan açıklamaya göre direktörün üye devletlerin desteği olmadan Tayvan'ı gözlemci sıfatıyla davet etme yetkisi yok.⁵⁷ Tayvan 2009-2016 arasında düzenlenen dünya sağlık toplantılarına Çin Taypesi ismiyle katılmış fakat 2017'den itibaren yapılan toplantılara katılımı ise Çin tarafından reddedilmişti.⁵⁸ Ayrıca geçtiğimiz toplantılarda

DSÖ'ye üye olmayan Vatikan'ın DSÖ direktörü tarafından davet edildiği hatırlatılıyor.⁵⁹ Benzer şekilde Filistin DSÖ'deki gözlemci devlet statüsünü DSÖ'de yapılan bir oylamayla kazanmıştı.⁶⁰ Uzmanlar Tayvan'ın bu sene düzenlenen toplantıya katılmamasına bakarak bu toplantının koronavirüsü salt sağlık krizi olarak ele almadığını ve toplantıda siyasi konuların öncelikli olduğunu söylüyordu.⁶¹ Tayvan'ın gözlemci olarak Dünya Sağlık Toplantısı'na davet edilmesinin DSÖ'nün tarafsızlığını kanıtlaması, hakkındaki eleştirileri biraz olsun dindirmesi ve faaliyetlerinin Pekin'in siyasi önceliklerine bağlı olmadığını ispatlaması için önemli bir adım olacağı düşünülüyordu.⁶²

Mayıs'ta DSÖ'nün en üst karar alma organı olarak düzenlenen Dünya Sağlık Toplantısı'nda beklenildiği üzere ana gündem kurumun bağımsızlığıydı. Birçok ülkenin uzun süredir istediği DSÖ'nün tarafsız, bağımsız ve kapsamlı bir şekilde soruşturulması talebi hiçbir muhalefete takılmadan toplantıya katılan bütün ülkeler tarafından benimsendi.⁶³ DSÖ'nün koronavirüs krizine verdiği tepkinin soruşturulması fikri hem DSÖ Direktörü Dr. Tedros hem de Çin Devlet Başkanı Şi Jinping tarafından desteklendi.⁶⁴ Pekin'in soruşturma talebine olumlu cevap vermesi ve DSÖ'ye sağlanan fonları artırarak yapıcı bir tavır sergilemesine bakarak Çin'in uluslararası arenada liderlik rolünü üst-

53. "Coronavirus Situations in New York City, London and Lombardy, Italy & Interview with WHO Bruce Aylward".

54. "If I had COVID-19, I want to be Treated in China, Says WHO Official", YouTube, 27 Şubat 2020, <https://www.facebook.com/China-GlobalTVNetwork>, (Erişim tarihi: 12 Nisan 2020).

55. Nick Aspinwall, "Pompeo Urges Tedros to Invite Taiwan to WHA as More Countries Join Campaign", *The Diplomat*, 8 Mayıs 2020.

56. "China Opposes Countries Proposing Observer Status for the Taiwan Region", CGTN, 14 Mayıs 2020, <https://news.cgtn.com/news/2020-05-14/China-opposes-countries-proposing-observer-status-for-Taiwan-region-QudQZtsjSg/index.html>, (Erişim tarihi: 14 Mayıs 2020).

57. "WHO Says has 'No Mandate' to Invite Taiwan to Assembly Meeting", Reuters, 11 Mayıs 2020.

58. Laura Kelly, "WHO Says It Cannot Invite Taiwan to Upcoming Global Health Meeting", *The Hill*, 11 Mayıs 2020.

59. The Editorial Board, "The WHO and Taiwan", *The Wall Street Journal*, 8 Mayıs 2020.

60. Eyder Peralta, "U.N. Votes to Give Palestinians 'Non-Member Observer State' Status", NPR, 29 Kasım 2012, <https://www.npr.org/sections/thetwo-way/2012/11/29/166174180/u-n-votes-to-give-palestinians-non-member-observer-state-status>, (Erişim tarihi: 14 Mayıs 2020).

61. "The WHO and Taiwan".

62. "The WHO and Taiwan".

63. "Coronavirus: World Health Organization Members Agree Response Probe", BBC News, 19 Mayıs 2020.

64. The Editorial Board, "China Agreed to a Global WHO Review. Where was Trump?", *The Washington Post*, 18 Mayıs 2020.

lenmeye çalıştığı gözlemlendi.⁶⁵ Çin'in DSÖ'de oynadığı rolün artmasına ABD'nin DSÖ'deki pasifliği de neden oluyor.

DSÖ'nün Çin yanlısı tutumuyla kurumun uluslararası arenada güvenilirliğine ağır bir darbe vurulmuştur.

Dünya Sağlık Toplantısı'nın birinci gününün gündemi DSÖ'ye ilişkin başlatılacak soruşturma olurken ikinci günün gündemi toplantıya katılmayı reddeden Başkan Trump'ın gönderdiği mektup oldu. Trump, Twitter üzerinden açıkladığı bu mektupta DSÖ otuz günlük süre içerisinde köklü değişime gitmeye söz vermediği takdirde ABD'nin sağladığı fonları kesmeyi ve ülkenin kurumdaki üyeliğini bitirmeyi düşündüğünü ifade etti.⁶⁶ Trump bu değişikliklerin neler olması gerektiğini ise detaylandırmadı. Trump'ın kurumdan çekilme tehdidi kendisinin uluslararası anlaşmalar ve örgütler hakkında geçmişte takındığı tavrı hatırlatıyor.⁶⁷ Örneğin Trump 2015'te yapılan İran nükleer anlaşmasının taraflarından kısa sürede imkansız şeyler isteyerek anlaşmadan çekilme ultimatomu vermişti. İran nükleer anlaşmasına göre İran'a getirilen bazı sınırlamalar on yıllık ya da on beş yıllık süreye tabiydi. Trump, İran nükleer anlaşmasından resmi olarak ABD'nin çekildiğini duyurmadan aylar önce anlaşmanın taraflarından anlaşmanın söz konusu süre kısıtlamalarını

kaldırmalarını istemişti.⁶⁸ Trump, İran nükleer anlaşmasında anlaşmanın temelini oluşturan maddelerde kısa sürede ciddi değişiklikler talep ederek ABD'nin anlaşmadan çekilmesi ultimatomeni vermişti. Benzer şekilde Trump, DSÖ'den çekilmek için de pratikte mümkün olmayan bir talepte bulundu. Trump'ın yazdığı bu mektup ve Çin'e karşı ileri sürdüğü iddialar DSÖ için açılacak soruşturma hakkındaki gelişmeleri ve Tayvan'ın DSÖ'deki statüsü gibi konuları gölgede bıraktı.

SONUÇ

DSÖ'nün Çin yanlısı tutumuyla kurumun uluslararası arenada güvenilirliğine ağır bir darbe vuruldu. DSÖ, ülkeleri kriz anında yönlendirme konusunda geç kaldı ve ülkeler krize karşı birbirinden farklı tepkiler vermeye başladı. DSÖ yetkililerinin bu süreçte Çin'e yakın bir tutum sergilemesi kurumun tarafsızlığının zedelenmesine yol açtı. Koronavirüsle mücadele ve Tayvan meselelerinde Çin'in taleplerini neredeyse birebir yerine getiren DSÖ, ABD başta olmak üzere bazı ülkeler tarafından yöneltilen eleştirilerin hedefi oldu. Yakın zamanda yapılan Dünya Sağlık Toplantısı'nda Tayvan'ın toplantıda yer alması sorunu ise DSÖ'nün siyasi hesaplaşmaların arenasına haline geldiğini gösteriyor.

Yöneltilen eleştirilere cevap olarak DSÖ'nün uluslararası örgüt niteliğinde bir kurum olarak görev yaptığı ve karar alma kapasitesinin sınırlı olduğu vurgulanıyor. DSÖ, Avrupa Birliği gibi uluslar üstü bir kuruluş değil ve attığı adımlar ve aldığı kararlar ülkelerin çizdiği sınırlar içerisinde gerçekleşiyor. Kurumun kriz sırasında sergilediği performansı mazur görenlere göre DSÖ'nün şeffaflığı üyelerinin şeffaflığına bağlı.⁶⁹

65. Michael Bociurkiw, "Is China the New Leader on the World Health Stage?", CNN, 20 Mayıs 2020.

66. Donald J. Trump, Twitter, 18 Mayıs 2020, https://twitter.com/realDonaldTrump/status/1262577580718395393?ref_src=twsrc%5Etfw%7Ctwcamp%5Etweetembed%7Cwterm%5E1262577580718395393&ref_url=https%3A%2F%2Fwww.bbc.co.uk%2Fnews%2Fworld-52726017, (Erişim tarihi: 20 Mayıs 2020).

67. Andrew Light, "Trump Wants Stronger Oversight on China, Except When It Comes to Climate Change", *The Hill*, 21 Mayıs 2020.

68. Editorial Board, "Trump didn't Scrap the Iran Deal. But He did the Next Worst Thing", *The Washington Post*, 17 Ocak 2020.

69. Gilsinan, "How China Deceived the WHO".

DSÖ koronavirüs krizini iyi bir şekilde yönetememiş olsa bile yaşanan krizin ortasında ABD'nin çok taraflı organizasyonlardan çekilmesinin global anlamda mücadeleye faydası bulunmuyor. 2014'te patlak veren Ebola krizinde DSÖ koronavirüs krizine benzer şekilde bazı adımları atmakta geç kalmıştı. Fakat Obama yönetimi DSÖ'ye verilen fonları çekmek yerine BM'nin diğer kurumlarıyla çalış-

maya başlamış ve krizin çözülmesi adına etkili adımlar atmıştı.⁷⁰ Bu nedenle ABD yönetiminin DSÖ'nün krizle mücadelesindeki eksikliği gidermek adına BM başta olmak üzere çok taraflı kurum ve kuruluşlarla çalışmasını sürdürmesi gerekiyor.

---

70. Jen Patja Howell, "The Lawfare Podcast: The United Nations and the Coronavirus Crisis", Lawfare, 7 Nisan 2020, <https://www.lawfareblog.com/lawfare-podcast-united-nations-and-coronavirus-crisis>, (Erişim tarihi: 12 Nisan 2020).

DÜNYA SAĞLIK ÖRGÜTÜ'NÜN KORONAVİRÜS YÖNETİMİ

HASAN YÜCEL

SETA | ANALİZ

Dünya Sağlık Örgütü'nün (DSÖ) Birleşmiş Milletler (BM) bünyesinde kurulmuş bir örgüt olarak görevi gereği üyelerinin koronavirüs (Covid-19) ile mücadelesine ışık tutması gerekmektedir. Geçtiğimiz aylardan itibaren DSÖ'nün krizde oynadığı rolün yetersiz ve taraflı olduğuna ilişkin eleştiriler yoğunlaşmıştır. Başta Amerika Birleşik Devletleri (ABD) Başkanı Donald Trump olmak üzere birçok ülke lideri DSÖ'nün kriz sırasında gösterdiği performansı sorgulamaya başlamıştır. Bu analizde ABD'nin DSÖ'ye verdiği tepkinin kısaca iç ve dış politikadaki yansımalarına değinilerek örgüte yöneltilen eleştiriler açıklanıyor. Analiz eleştirileri iki başlık altında toplamaktadır: Birinci eleştiri DSÖ'nün Çin'den bağımsız bir şekilde krize karşı bazı kararları almakta geç kaldığına ilişkindir. DSÖ Direktörü Tedros Adhanom Ghebreyesus'un Çin'e yakın tutumunun koronavirüsü acil durum ve pandemi ilan etme kararlarını alırken etkili olduğu belirtiliyor. DSÖ'ye yönelik getirilen ikinci eleştiri ise kurumun Tayvan ile herhangi bir ilişki kurmaktan kaçınmasına ilişkindir. DSÖ koronavirüs krizi sırasında Çin'in talebi üzerine Tayvan'a uluslararası alanda tanınırlık sağlayacak bir hamle yapmama özen göstermiştir. Fakat bu hamlelerden kaçınırken salgın ile global anlamda mücadeleden ödün vermiş ve DSÖ'nün iletişim kanallarını Çin lehine tıkamıştır.

18-19 Mayıs 2020'de sanal ortamda yapılan toplantıda DSÖ'nün bağımsız bir şekilde soruşturulması teklifi DSÖ Direktörü Dr. Tedros ve Çin Devlet Başkanı Şi Jinping dahil olmak üzere bütün ülkeler tarafından desteklendi. Çin'in soruşturma talebine olumlu cevap vermesi ve DSÖ'ye sağlanan fonları artırarak yapıcı bir tavır sergilemesi uluslararası arenada liderlik rolünü ABD'den almaya çalıştığını gösteriyor. Toplantıya bakan seviyesinde katılan Washington yönetimi ise DSÖ Direktörü Dr. Tedros'a toplantı sırasında bir mektup gönderdi. Başkan Trump Twitter üzerinden yayınladığı mektupta DSÖ otuz günlük süre içerisinde köklü değişime gitmeye söz vermediği takdirde ABD'nin sağladığı fonları kesmeyi ve ülkenin kurumdaki üyeliğini bitirmeyi düşündüğünü ifade etti. Trump'ın gönderdiği bu mektup Washington yönetiminin uluslararası örgütlere ve anlaşmalara karşı takındığı tutumu hatırlatıyor. Washington, İran nükleer anlaşmasında olduğu gibi kısa sürede anlaşmanın temelini oluşturacak hususlarda ciddi değişiklikler yapılması talebinde bulunuyor ve bu talep yerine getirilmediği takdirde ABD'nin anlaşmadan çekilmesiyle tehdit ediyor. DSÖ'de görüldüğü gibi Washington yönetiminin bu tutumu Tayvan'ın DSÖ'de temsil edilmesi gibi ABD'nin savunduğu konuların tartışılmasını gölgede bırakırken bu konuların ABD'nin çıkarları doğrultusunda çözülmesini arka plana atıyor. ABD yönetiminin DSÖ'ye yaklaşımı genel olarak çok taraflı uluslararası kurumlarda takındığı tavrın bir örneğini oluşturuyor ve bu yaklaşım ise koronavirüsle mücadeleye zarar veriyor.

www.setav.org